

Salzburg, Lasserschtrasse 10, Part. links.
7
Mихайло ЧУЧКО, Вікторія ГРЯБАН

Євгеній Козак (1857-1933):

**життя та науковий доробок
ректора Чернівецького університету,
професора-славіста, священнослужителя**

**До 150-річчя з дня заснування
університету в Чернівцях**

До 150-річчя з дня заснування університету в Чернівцях

Євгеній Козак (1857–1933):

життя та науковий доробок ректора
Чернівецького університету,
професора-славіста, священнослужителя

Mykhailo CHUCHKO, Viktoriya HRYABAN

Eugen Kozak (1857–1933):

life and scientific achievements
of the rector of Chernivtsi University,
professor of Slavic studies, clergyman

*To the 150th anniversary of the founding
of the university in Chernivtsi*

Chernivtsi
«Druk Art»
2025

Михайло ЧУЧКО, Вікторія ГРЯБАН

Євгеній Козак (1857–1933):

життя та науковий доробок
ректора Чернівецького університету,
професора-славіста, священнослужителя

*До 150-річчя з дня заснування
університету в Чернівцях*

Чернівці
«Друк Арт»
2025

УДК 94(477.85)«1857/1933»
Ч-81

*Друкується за ухвалою вченої ради
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(протокол № 4 від 28 березня 2025 р.)*

Рецензенти:

Р. М. Кривко, доктор філологічних наук, асистент-професор
(Інститут славістики Віденського університету, Австрія)

К. Шарп, доктор історичних наук, професор
(Інститут історії та європейської етнології Інсбруцького університету імені Леопольда і Франца, Австрія)

С. І. Лиман, доктор історичних наук, професор
(Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)

Чучко М., Грябан В.

Ч-81 Євгеній Козак (1857-1933): життя та науковий доробок ректора Чернівецького університету, професора-славіста, священнослужителя (До 150-річчя з дня заснування університету в Чернівцях) : монографія. — Чернівці : Друк Арт, 2025. — 136 с.

ISBN 978-617-8501-06-8

Монографія присвячена постаті відомого дослідника-славіста, ректора Чернівецького університету, релігійного і громадсько-політичного діяча, сенатора, архіпресвітера-ставрофора, професора, доктора філософії Євгенія Авксентійовича Козака (1857-1933). На основі архівних матеріалів, епістолярної спадщини, опублікованих праць, мемуарів і преси автори аналізують життєвий шлях та діяльність чернівецького науковця в умовах суспільно-політичних трансформацій на Буковині в період австрійського та румунського правління. Особлива увага у книзі приділена співпраці вченого з відомими славістами та вивченню наукового доробку Є. А. Козака як дослідника старослов'янських епіграфічних пам'яток з церков і монастирів Буковини.

УДК 94(477.85)«1857/1933»

Автори висловлюють щире подяку за допомогу в роботі над книгою Вальтрауд Льофлер, Рудольфу Лангу, Богдану Боднарюку, Ганні Скорейко, Георгію Аронцю та Дмитру Чучку

The authors would like to express their sincere gratitude for the invaluable assistance of Waltraud Löffler and Rudolf Lang, Bohdan Bodnariuk, Hanna Skoreyko, Georgy Aronets and Dmytro Chuchko in this project

*Дослідження здійснено за фінансової підтримки Австрійського Наукового Фонду (FWF) (Номер гранту I 5309)
The research was carried out with financial support from the Austrian Science Foundation (FWF) (Grant number I 5309)*

ISBN 978-617-8501-06-8

© М. К. Чучко, В. В. Грябан, текст, 2025

© ТОВ «Друк Арт», підготовка видання, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	6
Розділ 1. СТАНОВЛЕННЯ ЯК НАУКОВЦЯ І СВЯЩЕННОСЛУЖИТЕЛЯ	13
1.1. Сім'я, дитинство та шкільне навчання	13
1.2. Університетські роки й початок наукової діяльності	14
1.3. Висвячення в духовний сан та служба на парафіях	20
Розділ 2. ПРОФЕСОР, ДЕКАН І РЕКТОР УНІВЕРСИТЕТУ В ЧЕРНІВЦЯХ	35
2.1. Педагогічна та адміністративна діяльність в університеті	35
2.2. Створення і розбудова церковного музею	54
Розділ 3. НАУКОВИЙ ДОРОБОК УЧЕНОГО-СЛАВІСТА	69
3.1. Огляд біблійно-апокрифічної літератури у слов'ян	69
3.2. Праця про старожитності монастиря Сучевця	71
3.3. Дослідження епіграфічних написів з Буковини	72
3.4. Публікація про документ Штефана Великого з монастиря Путна	79
Розділ 4. УЧАСТЬ У ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ БУКОВИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.	89
4.1. Учасник русофільського руху на Буковині	89
4.2. Інтернування до Зальцбурга під час Першої світової війни	93
Розділ 5. ЖИТТЯ В НОВИХ ОБСТАВИНАХ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ	101
5.1. Останні роки викладання на теологічному факультеті та обставини усунення від праці в університеті	101
5.2. Сенаторська діяльність	105
5.3. На схилі літ	108
ВИСНОВКИ	118
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	120
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	121
SUMMARY	134

ВСТУП

Вчений-славіст, професор кафедри церковнослов'янської мови, ректор Чернівецького університету, громадський і церковний діяч, архіпресвітер-ставрофор, доктор філософії Євгеній Козак відіграв важливу роль у науковому, суспільно-політичному та релігійному житті Буковини кінця XIX – початку XX ст., проте окремого дослідження про його життя та діяльність й донині бракує. У зв'язку з цим видається актуальним і новаторським у плані дослідження розвитку славістичних студій вдатися до більш глибокого вивчення постаті Є. Козака, зокрема в контексті становлення і трансформації його як ученого, священника, громадсько-політичного діяча та, зрештою, особистості, що формувалася в конкретних історичних умовах, з'ясування яких сприятиме глибшому розумінню граней суспільного, політичного й культурного життя австрійського і румунського періодів історії Буковини.

Присвячена Є. Козаку монографія є результатом співпраці професора кафедри всесвітньої історії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, д.і.н. М.К. Чучка (автор вступу, розділу 1 (параграфи 1.1, 1.3), розділу 2, розділу 4 (параграф 4.1), розділу 5 (параграфи 5.1, 5.2) та співробітниці Інституту славістики Віденського університету, к.і.н., Ph.D. В.В. Грябан (авторка розділу 1 (параграф 1.2), розділу 3, розділу 4 (параграф 4.2), розділу 5 (параграф 5.3), висновків) у рамках проекту «Slavic Studies in exchange», який фінансує Австрійський фонд підтримки наукових досліджень (Fonds zur Förderung der wissenschaftlichen Forschung).

Запропонована вашій увазі книга має на меті встановлення нових та систематизацію вже відомих фактів життя та діяльності професора і священника Є. Козака. Завдання роботи полягає в зосередженні дослідницької уваги на ключових подіях біографії цього діяча, введенні в науковий обіг його епістолярної спадщини, аналізі наукових праць, загальній оцінці його внеску в розвиток славістики в Австро-Угорщині, а також висвітленні маловідомих сторінок, пов'язаних з громадсько-політичною та церковною діяльністю вченого.

Джерельна база дослідження складається з опублікованих і неопублікованих матеріалів. Важливе значення для вивчення життєвого і творчого доробку Є. Козака мають неопубліковані рукописи та машинописи листів з бібліотечних й архівних фондів. Насамперед це архів Є. Козака у відділі рідкісної книги наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича¹ та архів В. Ягича в Загребі (Хорватія)². Епістолярна спадщина охоплює довгий хронологічний діапазон і вміщує імена адресатів, кореспондентів та згадки про відомих діячів, які відзначилися на політичному й науковому поприщі тієї епохи (В. Ягич, Ф. Пастрнек, М. Сперанський, Е. Калужняцький,

¹ НБ ЧНУ. Бібліотека Євгена Козака. URL: <http://www.library.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/01about/02structure/06vrk/04koz> [Zugriff am 20.02.2023]; НБ ЧНУ. ВПК. 90. Ін. 364642. Рукопис з архіву Козака Є. (у двох папках). Папка Nr. 1. Briefe 1-80.

² NSK. Pisma Vatroslavu Jagiću, R 4610b.

С. Смаль-Стоцький та ін.). Тут є листи з приводу організації та наповнення бібліотеки «Слов'янського семінару» у Віденському університеті, кореспонденція стосовно корегування і видання наукових робіт, рецензування праць дослідників, обговорення питань заміщення викладацьких посад та характеристики й оцінки політичної ситуації, а також низка листів приватного характеру.

Значну наукову цінність мають матеріали Державного архіву Чернівецької області, що стосуються життя та діяльності Є. Козака: запис у метричній книзі про його народження, документи щодо навчання в гімназії, про роботу в Чернівецькому університеті, зокрема цікавим є листування стосовно відкриття кафедри церковнослов'янської мови і літератури на теологічному факультеті та обговорення його кандидатури на її завідування, робота вченого зі створення церковного музею, написання і видання наукових досліджень, рецензій на публікації, поширення друкованих праць дослідника серед духовенства та мирян, розв'язання побутових питань, а також метричний запис про смерть і поховання вченого³. В архівних фондах Віденського університету зберігаються відомості про навчання Є. Козака на філософському факультеті та

³ ДАЧО. Ф. 3. Оп. 1. Спр. 9103. Крайове управління Буковини. Листування з Міністерством культів і просвіти щодо прийняття в особисту бібліотеку імператора письмової доповіді «Ді бедойтунг дес кирхенславишен» (так подано в архівній справі. – М.Ч., В.Г.), складеної ректором Чернівецького університету Козаком Євгенієм; ДАЧО. Ф. 3. Оп. 1. Спр. 7565. Крайове управління Буковини, м. Чернівці. Президія. Листування з православною консисторією Буковини і теологічним факультетом Чернівецького університету про заснування кафедри церковнослов'янської мови. 1898; ДАЧО. Ф. 3. Оп. 2. Спр. 18810. Крайове управління Буковини, м. Чернівці. Листування з ощадно-кредитним товариством службовців та з крайовою касою м. Чернівці про погашення боргу викладача університету Козака Євгенія товариству. 1899–1900; ДАЧО. Ф. 3. Оп. 2. Спр. 19344. Крайове управління Буковини, м. Чернівці. Листування з міністерством культів та освіти про призначення професора університету м. Чернівці Козака Євгенія і викладача духовної семінарії Телеага Гавриїла членами екзаменаційної комісії теологічного факультету. 1901–1908; ДАЧО. Ф. 39. Оп. 1. Спр. 5607. Справа про надання дозволу професору університету Козаку Євгенію на будівництво будинку і поселення в ньому; ДАЧО. Ф. 228. Оп. 3. Спр. 7. Державна гімназія в м. Чернівці. Списки учнів гімназії з вказівками їх успішності за 1837–1842 н. р. *Matricula Gymnasii Bucovinensis*. 1832–1850. April 1839; ДАЧО. Ф. 228. Оп. 3. Спр. 33. Державна гімназія м. Чернівці. Табеля успішності та відвідування учнів гімназії I–VIII кл. за 1876–1877 н. р.; ДАЧО. Ф. 228. Оп. 3. Спр. 43. Табеля успішності і відвідування учнями гімназії I–VIII класів за 1886–1887 н. р.; ДАЧО. Ф. 228. Оп. 3. Спр. 45. Табеля успішності і відвідування учнями гімназії I–VIII класів за 1888–1889 н. р.; ДАЧО. Ф. 320. Митрополія Буковини. Оп. 1. Спр. 2113. Справа про поширення книги «Іншірфтен аус дер Буковина» (так подано в архівній справі. – М.Ч., В.Г.) професора Козака. Фінансовий звіт. 1903–1930; ДАЧО. Ф. 320. Митрополія Буковини. Оп. 1. Спр. 7310. Матеріали по організації Єпархіального музею і придбанні для нього експонатів, ремонту приміщень та інше (Регламент, листування, кошториси, опис експонатів) 1904–1940; ДАЧО. Ф. 320. Митрополія Буковини. Оп. 3. Спр. 1682. Доповідні записки священників церковних приходів про передачу ними релігійних книг історичного характеру до Єпархіального музею Буковини за 1867–1903; ДАЧО. Ф. 320. Митрополія Буковини. Оп. 3. Спр. 3585. Справа про призначення виплати пенсії архітектору релігійного фонду Буковини Резорі Гюго. 1901–1936; ДАЧО. Ф. 1245. Оп. 1. Спр. 1. Книга реєстрації актів про народження за 1841–1890 рр. по с. Слобода Банилів, Вишницького р-ну; ДАЧО. Ф. 1245. Оп. 1. Спр. 444. Книга реєстрації актів про одруження за 1896–1906 рр. по с. Старі Мамаївці, Кіцманського р-ну; ДАЧО. Ф. 1245. Оп. 3. Спр. 88. Книга реєстрації актів про народження громадян с. Садгора за 1881–1906 рр.; ДАЧО. Ф. 1245. Оп. 3. Спр. 240. Книга державної реєстрації актів про смерть за 1918–1938 рр., церква Параскеви м. Чернівці; ДАЧО. Ф. 1245. Оп. 7. Спр. 29. Книга реєстрації актів про народження, шлюб та смерть за 1890–1909 рр. по с. Веренчанка, Заставнівського району; ДАЧО. Ф. 1245. Оп. 7. Спр. 50. Книга реєстрації актів про народження громади с. Добринівці за 1891–1913 рр.

захисту дисертації⁴. В державному архіві Австрії у Відні зберігся також лист проф. Є. Козака до депутата М. Василька з приводу його поїздки до Росії⁵. У метричних книгах грецької православної церкви св. Трійці у Відні наявні записи про його сімейний стан та народження сина Адріана⁶. У фондах Санкт-Петербурзького філіалу архіву Російської академії наук серед матеріалів М. Сперанського збереглося фото д-ра Є. Козака, зроблене у Відні, з дарчим написом: «Дорогому Михайлу Несторовичу на добру згадку від д-ра Євг. А. Козака» на зворотному боці фотокартки⁷.

Опубліковані джерела, що проливають світло на життєвий шлях, церковну та суспільно-політичну діяльність, наукову працю вченого, включають матеріали довідників навчальних закладів (Вищої державної гімназії в Чернівцях⁸, Віденського і Чернівецького університетів («Jahrbuch der k.k. Universität Wien für das Studienjahr 1891/92», «Personalstand der k.k. Franz Josephs-Universität zu Czernowitz im Studienjahre 1906/1907», «Verzeichnis der öffentlichen Vorlesungen an der k.u.k. Franz-Joseph-Universität zu Czernowitz im Wintersemester 1899/1900», «Czernowitz K.K. Franz Joseph Universität (gegr. 1875)», «Czernowitz = Cernăuți (Bukowina, Rumänien) Universität (gegr. 1875)», «Anuarul Universității regele Ferdinand I din Cernăuți»)⁹, міністерські вісники урядових розпоряджень («Verordnungsblatt für den Diensbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht»)¹⁰, щорічні покажчики Буковинської православної єпархії та митрополії

⁴ UAW. Phil. Rigorosen Protokoll. Sign. Ph 59. 13. Jahr 1888–1894; UAW. Philosophische Fakultät – Nationalien. Sign. 128. WS 1886–1887. Film 1043; UAW. Philosophische Fakultät – Nationalien. Sign. 130. WS 1886–1887. Film 1044; UAW. Philosophische Fakultät – Nationalien. Sign. 130. SS 1886–1887. Film 1044; UAW. Philosophische Fakultät – Nationalien. Sign. 132. WS 1887–1888. Film 1045; UAW. Philosophische Fakultät – Nationalien. Sign. 134. SS 1888. Film 1046; UAW. Philosophische Fakultät – Nationalien. Sign. 136. WS 1888–1889. Film 1042; UAW. Philosophische Fakultät – Nationalien. Sign. 140–142. WS 1889–1890. Film 1048.

⁵ Kozak an Wassilko, 17. December 1909 (AT-OeStA/AVA), Nachlässe AN Wassilko I. NL Wassilko I. Briefe an Wassilko. AVA 3.

⁶ Pfarre. Wien. Kirchengemeinde zur Hl. Dreifaltigkeit. Taufbuch. Tom V. 1870–1919. Sign. 01-06. Taufe_0093. S. 93.

⁷ Санкт-Петербургский филиал архива Российской академии наук. Ф. 172. Оп. 1. Д. 355; Грябан В.В. (2024): 58.

⁸ Programm des k.k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtum Bukowina für das Schuljahr 1871 (1871); Programm des k.k. Obergymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtum Bukowina für das Schuljahr 1873 (1873); Programm des k.k. Obergymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtum Bukowina für das Schuljahr 1875 (1875); Programm des k.k. Obergymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtum Bukowina für das Schuljahr 1878 (1878).

⁹ Jahrbuch der k.k. Universität Wien für das Studienjahr 1891/92 (1892); Personalstand der k.k. Franz Josephs-Universität zu Czernowitz im Studienjahre 1906/1907 (1906); Verzeichnis der öffentlichen Vorlesungen an der k.u.k. Franz-Joseph-Universität zu Czernowitz im Wintersemester 1899/1900 (1899); Czernowitz K.K. Franz Joseph Universität (gegr. 1875) (1913): 373-374; Czernowitz = Cernăuți (Bukowina, Rumänien) Universität (gegr. 1875) (1921): 272-273; Czernowitz = Cernăuți (Bukowina, Rumänien) Universität (gegr. 1875) (1923): 346-348; Anuarul Universității regele Ferdinand I din Cernăuți. Anul de studii 1923/1924 (1925); Anuarul Universității regele Ferdinand I din Cernăuți. Anul de studii 1924/1925 (1925).

¹⁰ Personalnachrichten (1899): LXXIV.

(1842–1934 рр.)¹¹, де є відомості про його батька-священника, братів-кліриків та щодо його особистого просування по церковній службі як священнослужителя, листки розпоряджень митрополичої консисторії в Чернівцях («Foaie Ordinăciunilor Consistoriului arhiepiscopesc în afacerile Arhidiecesei ortodoxe-orientale a Bucovinei») ¹², у яких наявна інформація про надання йому дозволу збирати матеріали для церковного музею, а також замітка про упокоєння в 1933 р., друковані в різних збірниках документи про його церковну, викладацьку, суспільно-політичну діяльність ¹³, різного роду документальні матеріали стосовно історії родини, участі у складі делегацій духовенства, кар'єрного зростання як професора, декана та ректора в Чернівецькому університеті ¹⁴, листи В. Ягича до різних учених і діячів ¹⁵, подорожні нотатки Н. Йорги під час його відвідин Буковини і Чернівців ¹⁶, мемуари Н. Йорги, щоденник Є. Сайн-Вітгенштейн, спогади Д. Кисель-Киселевського та ін., що стосувалися діяльності Є. Козака як ученого, священнослужителя та громадсько-політичного діяча ¹⁷, а також календарі з інформацією про адреси проживання дослідника і членів його родини у Відні ¹⁸.

¹¹ Schematismus der griechisch-orientalischen Bucovinaer Diöcese für das Jahr 1842 (1842); Schematismus der Bucovinaer griechisch-orientalischen Diöcese für das Jahr 1865 (1865); Schematismus der Bucovinaer gr.-or. Archiepiscopal Diöcese für das Jahr 1877 (1877); Schematismus der Bucovinaer gr.-or. Archiepiscopal Diöcese für das Jahr 1894 (1894); Schematismus der Bucovinaer gr.-or. Archiepiscopal Diöcese für das Jahr 1895 (1895); Schematismus der Bukowinaer gr.-or. Archiepiscopal-Diöcese für das Jahr 1904 (1904); Schematismus der Bukowinaer gr.-or. Archiepiscopal-Diöcese für das Jahr 1907 (1907); Schematismus der Bukowinaer gr.-or. Archiepiscopal-Diöcese für das Jahr 1908. (1908); Schematismus der Bukowinaer gr.-or. Archiepiscopal-Diöcese für das Jahr 1909 (1909); Schematismus der Bukowinaer gr.-or. Archiepiscopal-Diöcese für das Jahr 1914 (1914); Şematismul Arhidiecezei ortodoxe a Bucovinei pe anul 1921 (1921); Anuarul Arhidiecezei ortodoxe a Bucovinei pe anul 1924 (1924); Anuarul Arhidiecezei ortodoxe a Bucovinei pe anul 1925 (1925); Anuarul Arhidiecezei ortodoxe a Bucovinei pe anul 1926 (1926); Anuarul Arhidiecezei ortodoxe a Bucovinei pe anul 1927 (1927); Anuarul Arhidiecezei ortodoxe a Bucovinei pe anul 1930 (1930); Anuarul Arhidiecezei ortodoxe a Bucovinei pe anul 1933 (1933); Anuarul Arhidiecezei ortodoxe a Bucovinei pe anul 1934 (1934).

¹² Foaie Ordinăciunilor Consistoriului arhiepiscopesc în afacerile Arhidiecesei ortodoxe-orientale a Bucovinei. Anul 1899 (1900); Comunicari. Țarhiepiscop Dr. Eugen Kozak (1933). In *Foaia Oficiala Arhiepiscopiei si Mitropoliei Bucovinei*. Anul 1933. Nr. 11.

¹³ Добржанський О.В., Старик В.П. (2009).

¹⁴ Молдавия в эпоху феодализма: Переписи населения Молдавии в 1772–1773 и 1774 гг. (1975); Мемориалъ буковинского православного духовенства русской народности (1899); Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des Österreichischen Reichsrates (1910); Hof- und Staats-Handbuch der Österreichischen-Ungarischen Monarchie für das Jahr 1907. XXXIII Jahrgang (1907); Hof- und Staats-Handbuch der Österreichischen-Ungarischen Monarchie für das Jahr 1908. XXXIV Jahrgang (1908); Hof- und Staats-Handbuch der Österreichischen-Ungarischen Monarchie für das Jahr 1909. XXXV Jahrgang (1909); Hof- und Staats-Handbuch der Österreichischen-Ungarischen Monarchie für das Jahr 1914. XL Jahrgang (1914); Hof- und Staats-Handbuch der Österreichischen-Ungarischen Monarchie für das Jahr 1915. XLI Jahrgang (1915); Hof- und Staats-Handbuch der Österreichischen-Ungarischen Monarchie für das Jahr 1916. XLII Jahrgang (1916); Hof- und Staats-Handbuch der Österreichischen-Ungarischen Monarchie für das Jahr 1917. XLIII Jahrgang (1917); Hof- und Staats-Handbuch der Österreichischen-Ungarischen Monarchie für das Jahr 1918. XLIV Jahrgang (1918); Documenta Romaniae Historica. A. Moldova (1976); Воронов А.Д. (1877); Франко І. (Зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко) (1896); Tocilescu Gr.G. (1931).

¹⁵ Korespondencija Vatroslava Jagića (1970); Письма И.В. Ягича к русским ученым. 1865–1886 (под ред. акад. В.В. Виноградова и Г.П. Блока) (1963); Дзендзелівський Й. (1991): 165–185; Дзендзелівський Й. (2002): 79–112.

¹⁶ Iorga N. (1905).

¹⁷ Iorga N. (1939); Сайн-Витгенштейн Е.Н. (1986); Талергофский альманахъ. Пропамятная книга австрийскихъ жестокостей, изуверствъ и насилий надъ карпато-русскимъ народомъ во время Всемирной войны (1914–1917 гг.) (1925); Добржанський О.В., Старик В.П. (2008).

¹⁸ Niederösterreichischer Amts-Kalender für das Jahr 1896. XXXI. Jahrgang (1896).

Багато цінних відомостей про життя і діяльність вченого та епоху, в яку він жив і творив, міститься в повідомленнях преси кінця XIX – першої половини XX ст. Це насамперед інформація про церковне служіння Є. Козака, його участь у заходах громадсько-політичного характеру, стосовно викладацької, адміністративної й дослідницької діяльності науковця в Чернівецькому університеті, а також відомості про особисте життя, родину і смерть вченого. Такого роду факти знайшли досить докладне відображення як на сторінках часописів, що виходили в Чернівцях («Bukowinaer Rundschau», «Czernowitzer Tagblatt», «Czernowitzer Morgenblatt», «Czernowitzer Allgemeine Zeitung», «Czernowitzer Zeitung», «Bukowiner Post», «Bukowiner Volkszeitung», «Czernowitzer Tagblatt», «Der Tag», «Gazeta Bucovinei», «Glasul Bucovinei», «Codrul Cosminului», «Буковина», «Православная Буковина», «Буковински Вѣдомости», «Час»)¹⁹, так і в газетах та періодичних виданнях, що публікувалися у Відні («Wiener Zeitung», «Wiener Salonblatt», «Noue Freie Presse», «Deutsches Volksblatt», «Österreichische Schulbote», «Ukrainische Rundschau», «Handbuch Reichsgau

¹⁹ Metropolitul la Viena (1896); Kirchen-Grundsteinlegung (1896); Demonstration gegen Erzbischof Czuperkowiez (1899a); Wehe den Schwächlingen! (1899); Demonstration gegen Erzbischof Czuperkowiez (1899b); Eingesendet (1899); Der «Suczawaer Museums-Verein» (1903); Von der Universität (1904a); Von der Universität (1904b); Bericht (1904); Danksagung (1901); Dejeuner beim Landespräsidenten (1906); Eusebius Popovici (Die Fier des 70. Geburtstages) (1908); Rektorsinauguration (1908); Rektorsinauguration (1907); Rektorswahl (1907); Rückblick auf die Vorkommnisse in der Bukowina im Jahre 1907. III. Oktoder (1908); Die Studentenbewegung (1908); Für die durch die Hochwasserkatastrophe Geschädigten (1911); Vorlesungen an unserer Universität (1913); Zur Gogol-Feier (1909); Die Gogolfeier (1909); Zur Stefanier in Putna (1904); Die Erregung unter der rumänischen Bevölkerung (1899); Personalnachrichten (1908); Promotion (1909); Promotion (1905); Promotion (1910); Zum Begräbnis des Hofrates Kaluźniacki (1914); Leichenbegängnis (1914); Von unserer Universität (1906); Eine Studentendemonstration (1908); Enthüllung des Schillers denkmals (1907); Der neue Universitäts-Rektor (1907); Hofrat Friedrich Kleinwächter (Die Fier des 70. Geburtstages) (1908); Eusebie Popovici (Von Rector magnificus Dr. Eugen Kozak) (1908); Der Generalstreik der Studenten. An der Czernowitzer Universität (1908); Univerität in Czernowitz (1909); Konsistorialrat Georg Genadie Hanicki† (1910); Hofrat Professor Dr. Emil Kaluźniacki† (1914); Die Bodenreform in der Bukowina. 4 Sitzungstag der Kommission (1919); Czernowitzer Gelegenheiten (1908); Das Leichenbegängnis des Univ. Prof. Dr. Kozak (1933); Das Leichenbegängnis des Univ.-Prof. Dr. Eugen Kozak (1933); Das Leichenbegängnis Dr. Eugen Kozaks (1933); Danksagung (1933); Die Empfänge im Regierungspalais (1921); Die Minoritäten und die Schulfrage. Ergebnis der Schulkonferenz (1921); Die rumänischen Studentenschaft gegen universitätsprofessor Dr. Kozak (1921); Dela «congresul» bisericesc al averescanilor (1921); Protestul studentilor impotriva prof. univ. Eugen Kozak (1921); Cădea R. (1921a); Cădea R. (1921b); Der Besuch des des Ministerpräsidenten. Die Audienzen (1921); Die Wahlbewegung im Reiche. Die Wahlen in der Bukowina (1922); General Averescu in Czernowitz (1921); Heute Senatswahl in der Bukowina, im alten Königreich und in Bessarabien (1922); Die Vereinigungsfeier am 27. Oktober (1928); Die Wahlbewegung. Die altruthenischen Partei für den Minoritätsblok (1933); Promotion an der Wiener Universität (1923); Taszczuk D. (1933); Todesfall (1925); Todesfälle (1940); Todesfall (1933); Rector Magnificus Prof. Dr. Basil Gaina† (1907); Die besondere Gastfreundschaft im Kloster Suczawitz (1927); Regierungsrat Cornel Kozak† (1933); Ueberführung einer Leiche aus Salzburg (1925); Univ.-Prof. Dr. Kozak† (1933); Grămadă N. (1934): 566-567; В черновецькiм університетi (1899); Буков.-русскiй православный народ! (1901); Съѣзд мужей довѣрія русско-народной партiи (1903); Дальшiи пожертвованiя на постройку «Русско-Православного Народного дома въ Черновцахъ» (1901); Двѣ катедры (1899); Помнимъ о будущемъ «Русско-Православномъ Народномъ Домѣ» (с русскою православною церковью, с бурсою для бедныхъ школяриковъ и т. д. въ Черновцахъ) (1906); Просьба къ русскому народу и ко всѣмъ добрымъ православнымъ христiанамъ (1902); †Протоіерей Авксентій И. Козак (1901); Новини. †Др. Евген Козак (1933).

Wien»)²⁰, Зальцбурзі («Zalzbürger Volksblatt»)²¹, Празі («Slavia»)²², Львові («Kurier Lwowski», «Літературно-науковий вісник»)²³, Санкт-Петербурзі («Новое время»)²⁴, Берліні («Archiv für slavische Philologie»)²⁵, Сібіу («Telegraful Român»)²⁶.

Вагомим джерелом з вивчення наукового доробку Є. Козака є власні праці дослідника – як наукові, так і публіцистичні («Bibliographische Übersicht der biblisch-apokryphen Literatur bei den Slaven (Mitgethailt von Prof. Dr. Jagić in Wien)», «Resultate meiner Forschungen im Kloster Sočawica (in der Bukowina). Historische, epigraphische und bibliographische Beiträge», «Die Inschriften aus der Bukowina. Epigraphische Beiträge zur Quellenkunde der Landes- und Kirchengeschichte. I. Teil: Steininschriften. Mit Textillustrationen», «Die Bedeutung des Kirchenslavischen in theoretischer und praktischer Beziehung. Inaugurationsrede gehalten am 9. December», «Die Älteste Urkunde des Klosters Putna zur Vierhundertjährigen Gedenckfeier des Todes Stephans des Grossen. Mit Original photographie», «Benennung der orthodox-orientalis Bukowiner Erzdiözese in Kirchen Kongresse 1921»)²⁷.

До матеріальних джерел, що стосуються історії сім'ї вченого, належать місця поховання та надгробки його матері – Анни Козак (Центральне кладовище в Чернівцях по вул. Зелена, 14 квартал)²⁸, сина Адріана й онука Лукаса Козаків (на Центральному кладовищі Відня)²⁹.

Історіографія проблеми сьогодні обмежується лише оказіональними згадками про Є. Козака в узагальнювальних працях з історії Буковини та Чернівецького університету, і це при тому, що він був чи не єдиним в австрійську добу місцевим ректором-русином³⁰ Чернівецької «Франціско-Йозефіни». З-поміж українських дослідників про чернівецького професора Є. Козака побіжно згадували І. Франко, А. Жуковський, І. Новосівський, Г. Піддубний, В. Ботушанський, О. Добржанський, В. Старик, В. Гайсенюк, Ю. Гусар та ін.³¹. Окремі відомості

²⁰ Aus der Soiree beim Ministerpräsidenten (1895); Soiree im Finanzministerium (1895); Von den Universitäten (1906); «Wiener Zeitung» (1909); Die Einweihung der serbischen Kirche (1893); Russische Wahlarbeit in Galizien und der Bukowina (Rede des Abgeordneten Nikolaj Ritter von Wassilko im österreichischen Abgeordneten hause, gehalten am 11. Dezember 1909) (1910); Schulnachrichten. Bukowina (1858); Handbuch Reichsgau Wien. 65./66. amtlich redigierter Jahrgang (1944).

²¹ Todesfälle (1915).

²² Popovici J. (1922–1923): 185–186.

²³ Profesor Jagisz (1886); Руські катедри в черновецькiм університетi (1899): 195–196.

²⁴ Вильна (1909); Открытие памятника Гоголю (1909); Поездка галицких гостей в Кронштадт (1909); Преследование русских в Буковине (1911).

²⁵ Jagić V. (1920): 280–285.

²⁶ Profesori în Cernăuți (1919).

²⁷ Kozak E. (1921); Kozak E. (1892a): 127–158; Kozak E. (1904); Kozak E. (1907); Kozak E. (1903); Kozak E. (1892b): 235–255; Kozak E. (1893): 161–204.

²⁸ Чучко М.К., Грябан В.В. (2023): 72: 116.

²⁹ Dr. med. Kozak Adrian†. Grabdaten: Abteilung2/Ring3/Gruppe 6/Nummer 4. URL: <https://www.friedhofewien.at/verstorbenen-suche?name=Kozak+adrian&cemetery=Alle+Friedh%C3%B6fe&find=true&sort=Familienname&order=ascend> [Zugriff am 20.02.2024].

³⁰ Русини – офіційна назва українців в Австро-Угорщині до 1918 року. Надалі цей етнізм вживатиметься авторами в дослідженні паралельно з назвою українці.

³¹ Франко І. (1981): 7–10; Новосівський І.М. (1987): 485–508; Жуковський А. (1994); Гайсенюк В. (2017); Ботушанський В. (2008): 79–154; Добржанський О. (1999); Гусар Ю. (2012); Піддубний Г.Ф. (2005); Старик В. (2009); Старик В. (2019): 231–232; Чучко М. (2015); Чучко М.К. (2020); Сандуляк І. (2017): 297–331.

про Є. Козака знаходимо у працях австрійського вченого з Чернівців А. Норста³², славіста з Відня Р. Кривка³³, сербського дослідника Р. Ракича³⁴, німецьких авторів (Р. Вагнер, Е. Турчинський, М. Хауслейтнер)³⁵, а також ряду румунських учених (Н. Йорга, Д. Богдан, В. Требіч, М. Пекурарю, М. Якобеску, Р. Мирза, М. Паладе, П. Фройку, Е. Дімітріу, В. Прокопчук, Ф. Міхай, Г. Точілеску та ін.)³⁶. Крім того, проф. Є. Козак згадується в низці узагальнювальних праць, присвячених історії Чернівецького університету³⁷, а також у генеалогічних дослідженнях, присвячених матримоніальним зв'язкам буковинських православних кліриків³⁸.

На тлі цих згадок майже цілком недослідженою залишається епістолярна спадщина Є. Козака. Виняток тут становить okazіональна згадка про листування Є. Козака з В. Ягичем у публікації О. Кравченюка³⁹ «С. Смаль-Стоцький і Ватрослав Ягич». Певним кроком у плані комплексного дослідження біографії, наукового доробку та листування Є. Козака стала публікація в 2023 р. статті М.К. Чучка і В.В. Грябан «Життя та діяльність Євгенія Козака (1857–1933), відомого славіста, ректора Чернівецького університету, архіпресвітера-ставрофора, професора»⁴⁰ та у 2024 р. розвідки В.В. Грябан «Неопубліковане листування славістів Ватрослава Ягича та Євгенія Козака з фондів наукової бібліотеки Чернівецького університету і Національної та університетської бібліотеки в Загребі»⁴¹.

Отже, виходячи з аналізу окресленої наукової проблеми можна констатувати, що дослідження життя та діяльності ректора Чернівецького університету, професора і священника, д-ра Є. Козака є актуальною і перспективною темою, особливо з огляду на наявний документальний матеріал та опубліковані праці, у плані студій щодо подальших теоретичних узагальнень з історії становлення та розвитку славістики через призму біографії цього призабутого буковинського вченого-славіста.

³² Norst A. (1900).

³³ Кривко Р. (2024): 37-39.

³⁴ Ракич Р. (2009): 50-51.

³⁵ Wagner R. (1975); Wagner R. (1996); Турчинський Е. (1996): 70-85; Hausleitner M. (2001).

³⁶ Iorga N. (1904a); Iorga N. (1904b); Popovici E. (1928); Bogdan D. (1966): 78; Păcurariu M. (2002): 243; Iacobescu M. (2002): 111-132; Palade M. (2012): 160-161; Mârza R. (2004): 187; Mârza R. (2011): 301-307; Mihai Fl.-R. (2010): 77-102; Tocilescu Gr.G. (1931); Trebici V. (1992): 6; Froicu P., Dimitriu E. (2015): 140-141; Popescu A. (2019): 93-107; Panciuc A. (2016): 179-184.

³⁷ Чернівецький державний університет (1975); Чернівецький університет. 1875–1995: сторінки історії (1995); «Євген Козак» (2005); Ungureanu C. (2017): 88-98.

³⁸ Чучко М. (2023): 34.

³⁹ Кравченюк О. (1996): 317-327.

⁴⁰ Чучко М.К., Грябан В.В. (2023): 83-137.

⁴¹ Грябан В.В. (2024): 37-71.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи дослідження про відомого вченого-славіста, ректора Чернівецького університету, релігійного і громадсько-політичного діяча, сенатора, архіпресвітера-ставрофора, професора, доктора філософії отця Євгенія А. Козака можна констатувати, що період його життя є віддзеркаленням складного історичного часу боротьби і суперечок за домінування у краї між місцевими румунською та русинською / українською спільнотами, а також між народовцями й старорусинами в середовищі самих українців.

Народившись у багатодітній родині православного священника, Є. Козак пішов стопами батька і теж обрав духовний шлях. Ще в юні роки, долучившись до старорусинського руху, він брав активну участь у громадсько-політичному житті краю, був кандидатом під час виборів у представницькі органи церковних і світських інституцій. Як учень відомого віденського професора В. Ягича, будучи очільником кафедри церковнослов'янської мови і літератури на православному богословському факультеті Чернівецького університету, проф. Є. Козак багато зробив для розвитку славістики в цьому закладі вищої освіти.

Важливе місце в житті Є. Козака посідала науково-дослідницька робота, якою він продовжував займатися навіть на схилі літ. Характеризуючи науковий доробок ученого, можна відзначити його роботу в двох напрямках: перший – дослідження у сфері давньої слов'янської літератури, зокрема бібліографічний опис апокрифів, а другий – опис і дослідження слов'янських пам'яток з давніх культових споруд Буковини, які збереглися тут з часів колишнього Молдавського князівства. Найбільш вагомою працею дослідника про слов'янську літературу є «Бібліографічний огляд біблійно-апокрифічної літератури у слов'ян», яку надав до друку проф., д-р Ягич з Відня, а найбільшим здобутком ученого в царині церковнослов'янських пам'яток буковинського краю стала монографія «Написи з Буковини. Епіграфічні дослідження з джерелознавства регіональної та церковної історії. Частина I: Написи на камені».

Певним внеском у науку стали також менш відомі широкому загалу праці Є. Козака – «Результати моїх досліджень в монастирі Сучевиця на Буковині. (Історичні, епіграфічні та бібліографічні дописи)» та «Найдавніший документ монастиря Путна: до 400-ліття смерті Штефана Великого. З оригінальною фотографією».

Ставши ректором Чернівецького університету, у своїй промові з нагоди інавгурації д-р Є. Козак наголошував на значенні вивчення церковнослов'янської мови. При цьому, роблячи особливий акцент на відзначенні внеску в справу її створення святих Кирила і Мефодія, вчений тим самим долучився до пропаганди кирило-мефодіївського міфу в його православному варіанті.

Як професор на теологічному факультеті Чернівецького університету та клірик Буковинської архієпархії він зробив не менш значний внесок у справу виховання місцевих православних священників-русинів, для багатьох з яких студіювання церковнослов'янської мови та знайомство з написаними на ній пам'ятками слов'янської писемності стали підґрунтям для подальшої самоідентифікації. Водночас професійні здобутки науковця в галузі вивчення церковнослов'янських пам'яток приваблювали на богословський факультет у Чернівцях численних здобувачів освіти з Південно-Східної Європи. І в тих, і в інших професор стимулював прагнення бути гідними духовними наставниками свого народу, популяризаторами його давніх культурних традицій.

З початком Першої світової війни д-р Є. Козак як русофіл зазнав репресій з боку австрійської влади та був інтернований до м. Зальцбург. Після входження Буковини до складу Румунії повернувся до викладацької діяльності в Чернівецькому університеті, а згодом став сенатором. За виступ на церковному конгресі проти румунізації Буковинської митрополії був усунутий з професорської посади. Вийшовши згодом на пенсію в сані архіпресвітера-ставрофора, до кінця життя займався дослідницькою працею. Продовжував збирати матеріали до другого і третього томів «Написів з Буковини», листувався з цього приводу з духовенством митрополії й консультував єпархіальний музей.

Крім цінних наукових праць і зібраних у музеї митрополії церковних старожитностей, зокрема церковнослов'янських рукописних книг і стародруків, після смерті Є. Козака в 1933 р. у бібліотеці Чернівецького університету залишився значний масив його кореспонденції, яка дозволяє глибше осягнути внесок чернівецького вченого-славіста в розвиток української науки і культури, а також зрозуміти контекст, в якому він жив і працював, оскільки в особистій та академічній біографії цього науковця знайшли відображення численні релігійні та політичні аспекти інтелектуальної історії Буковини на перехресті культурних, національних і міждержавних конфліктів у Центральній та Східній Європі кінця XIX – першої третини XX ст. При цьому варто наголосити, що вплив ідеології, релігії й політики позначався не лише на концептуальному змісті славістичних праць Є. Козака, але також на адмініструванні та керівництві академічними установами. Яскравим прикладом останнього можуть служити думки В. Ягича, висловлені в листах до Є. Козака, про заміщення кафедри покійного проф. Е. Калужняцького в Чернівецькому університеті.

Отже, славістика досліджуваної епохи повною мірою постає в контексті біографії чернівецького науковця як продовження релігійних, ідеологічних, політичних і національних поглядів та стратегій найбільших центрально- і східноєвропейських держав, а також найважливіших представників цієї науки в кінці XIX – на початку XX ст., серед яких були професор-славіст з Відня В. Ягич та його учень з Чернівців д-р Є. Козак.

Наукове видання

**Чучко Михайло Костянтинович
Грябан Вікторія Вікторівна**

**ЄВГЕНІЙ КОЗАК (1857–1933):
життя та науковий доробок
ректора Чернівецького університету, професора-славіста,
священнослужителя**

(До 150-річчя з дня заснування університету в Чернівцях)

Монографія

Редактори Л. В. Звенигородська, І. В. Скільський
Технічний редактор І. В. Скільський
Дизайн обкладинки В. М. Дворського

Підписано до друку 20.03.2025. Формат 70×100/16.
Папір офсетний. Гарнітура Proxima Nova. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 11,05. Тираж 200 прим. Зам. 250359.

Видавець ТОВ «Друк Арт»
58018 Чернівці, вул. Маловокзальна, 2Д, т. 585-432
Ліцензія про державну реєстрацію ДК № 2741 від 15.01.2007 р.
Виготовлювач ФОП Варвус В. В.

übernehmen, daß Sie Symplicifiration
besondere Aufmerksamkeit für die
Königliche Universität vorgelegt haben
mit der allernachsten freudigste
18 November 1896 eine Aufmerksamkeit
großartige Thematik mit wissenschaftlicher
Kontextualisierung von dieser Thematik
bereits vorgelegt werden, demnach
ist, so sollte ich gegen diese Symplicifiration
nicht einzuwenden.

Wird Sie Frage einer speziellen
Erklärung der zu Symplicifirationen La
Kanzel für die Königlich-Königliche
Anbahnung, so müßte in Betracht
sich geeigneten Kandidaten vor
der Öffentlichkeit der Thematik
Kollaboration vorgelegt werden; man
kann sich vorstellen für dieselbe nur
einer für die Aufmerksamkeit der
Thematik mit wissenschaftlicher Kontextualisierung
primär des Kongresses
Kongressminister von Dobron
Dr. Eugen Kozak in Hinblick
man werden, weil er allein für
Königlich-Königliche Universität und Literatur